

можна виділити такі переваги: зниження витрат; підвищення конкурентоспроможності; зниження ризиків відповідальності за виготовлення неякісної продукції та виникнення нещасних випадків і аварій; підвищення довіри з боку громадськості завдяки більшій відкритості підприємства у питаннях охорони довкілля; створення ефективної системи охорони довкілля.

Література

1. Дейнека Л.М. Спроби екологізації виробничої системи підприємства// Інтеграція країн з перехідною економікою в світовий економічний простір: стан і перспективи: Матер. міжнар. наук.-аспірант. конф. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – С. 234-237.
2. Дейнека Л.М. Еколого-економічні проблеми та основні підходи до їх практичного вирішення// Ведення лісового, мисливського і садово-паркового господарства та охорона довкілля: Матер. 54-ої. наук.-техн. конф. – Львів: УкрДЛТУ, 2002. – С. 136-138.
3. ДСТУ ISO 14001-97. Системи управління навколишнім середовищем. Склад та опис елементів і настанови щодо їх застосування. – К.: Держстандарт України, 1997.
4. ДСТУ ISO 14010-97. Настанови щодо здійснення екологічного аудиту. Загальні принципи. – К.: Держстандарт України, 1997.
5. ДСТУ ISO 14011-97. Настанови щодо здійснення екологічного аудиту. Процедури аудиту. Аудит системи управління навколишнім середовищем. – К.: Держстандарт України, 1997.
6. Закон України "Про екологічний аудит"// Відомості Верховної Ради України. – 2004, № 45.
7. Максимів Л.І. Механізм формування системи екологічного аудиту в Україні// Регіональна економіка. – 2004, № 2. – С. 12-14.
8. Максимів Л.І. Екологічний аудит як інструмент менеджменту довкілля// Наук. вісник УкрДЛТУ: Зб. наук.-техн. праць. – Львів: УкрДЛТУ. – 2002, вип. 12.1. – С. 221-226.
9. Сидорчук В.Л. Развитие экологического аудита в сфере природопользования и охраны окружающей среды: теория, методы и практика. – М.: НИИ – Природа, РЭФИИ, 2002.
10. EMAS-Verordnung (EWG) Nr/1836/93 des Rates vom 29 Juni 1993 ober die freiwillige Beteiligung gewerblicher Unternehmen an einem Gemeinschaftssystem for das Umweltmanagement und die Umweltbetriebsprufung.

УДК [167.1:316.32]

Асист. О.Н. Слободян – НЛТУ України, м. Львів

ГЕНЕЗИС ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто актуальні проблеми сучасного світу в контексті глобалізації та підкреслюється роль людини у їх розв'язанні, обґрунтовується необхідність формування нової моделі суспільного розвитку.

Ключові слова: глобальні проблеми, довкілля, демографічний вибух, бідність, урбанізація.

Assist. O.N. Slobodyan – NUFWT of Ukraine, L'viv

Genesis of global problems is in the context of forming of globalization

The issues of the day of the modern world are examined in the context of globalization and the role of man is underlined in their decision, the necessity of forming of new model of community development is grounded.

Keywords: global problems, environment, population explosion, poverty, urbanization.

Двадцяте століття ознаменувалося бурхливим розвитком науки і техніки та відкрило нові можливості для швидкого якісного суспільного розвитку. Проте теорія, що розвиток – це завжди прогрес, завжди крок вперед, не витримала іспиту на достовірність. Дуже швидко економічні, екологічні та

соціальні реалії показали зворотний бік медалі. Багатообіцяюча науково-технічна революція зі своїми можливостями наклала обмежувальні рамки на суспільний розвиток як загрозу існування земної цивілізації. Так тріумфи XX ст. з усвідомленням тотальної небезпеки дуже швидко перетворилися у трагедію нового тисячоліття.

Сьогодні перед глобалізованим суспільством стоїть завдання віднайти ключ до свого майбутнього, який захований десь в усвідомленні проблем сучасної доби. Можна вважати, що перший крок до гармонізації відносин "людина-світ" ми вже зробили, окресливши концепцію сталого розвитку, яка могла би бути достатньою умовою розв'язання багатьох проблем в глобальному вимірі. Однак не з'ясована ще повною мірою сутність всіх проблем, їх глибокий взаємозв'язок та породжені динамічним розвитком суспільства дедалі нові та більш складніші проблеми, залишають тему глобальних проблем сучасності і надалі актуальною.

До наукового обертуту поняття "глобальна проблема" увійшло наприкінці 60-х рр. XX ст. Глобальні проблеми (від лат. *globus* – земна куля) – сукупність життєво важливих проблем людства, від вирішення яких залежить подальший прогрес сучасної епохи, – відвернення світової ядерної війни та проблема збереження миру, зменшення розриву між розвиненими та економічно відсталими країнами та пов'язана з цим проблема подолання бідності, подолання стрімкого розвитку населення в країнах, що розвиваються, та зупинення депопуляції населення економічно розвинених країн, екологічна проблема тощо [1-3]. Частина науковців вважають виникнення глобальних проблем наслідком колосально збільшених можливостей впливу людини на довкілля та величезним масштабом її господарської діяльності. Інша версія виникнення проблем – стихійність суспільного розвитку та анархія виробництва, експлуатація країн, що розвиваються (Африки, Лат. Америки та частини країн Азії) транснаціональними корпораціями, а також іншими антагонічними суперечностями [3]. Глобальність цих проблем не в тому, що вони "географічно всюдисущі", а в тому, що зачіпають життєво важливі інтереси людства загалом.

Над питанням, яка ж з глобальних проблем становить найбільшу загрозу для людської цивілізації, можна було б довго дискутувати. Можливо і не варто надавати одній з них "пальми першості", адже всі вони генетично пов'язані. Однак, серед тієї панорами негативних тенденцій, з якими людська цивілізація увійшла у третє тисячоліття, вирішення ресурсно-екологічної проблеми посідає одне з пріоритетних місць. Вже з 70-х рр. минулого століття тема довкілля стала політичною темою номер один, особливо у високо розвинутих країнах світу, які мали у ній найбільшу потребу [4]. Міжнародні конференції з питань навколишнього середовища, де з погляду обмеженості ресурсів і зменшення забруднення йшлося щонайменше про майбутнє людства на планеті, об'єднали цілий світ. Це якраз той випадок, коли відмінність може єднати: різні за устроєм, віросповіданням, чисельністю, великі та малі країни об'єднало усвідомлення необхідності переосмислити принципи, що визначатимуть подальший напрям поступу людської цивілізації [5]. Адже

природа вже зараз заледве задовольняє всезростаючі потреби суспільства. Хижацьке споживання природних благ протягом останніх кількох років призвело до того, що майже у всіх сферах матеріального виробництва відчувається обмеженість природних ресурсів: невідновні ресурси майже вичерпались, а умовно-відновні настільки виснажені, що практично втратили здатність до регенерації, чого раніше не було. У зв'язку з цим під загрозою опинилося не лише життя майбутніх поколінь, а взагалі всього живого. Якщо ж додати до ресурсної ще нагромаджені екологічні проблеми, то не варто чекати майбутнього, щоб усвідомити загрозу.

Не так далеко вже до того часу, коли Земля налічуватиме понад 7 мільярдів людей [2], хоча вже на сьогодні однією з глобальних проблем світу є перенаселення. Про це свідчить так званий "екологічний відбиток ноги" – показник, який дає уявлення про те, скільки площі ми використовуємо для нашого добробуту (одягу, харчування, автомобілів). І вже нікого не треба переконувати в достовірності теорії народонаселення Т.Р. Мальтуса. Демографічна проблема є найбільш загальною причиною загострення глобальних проблем, якщо дивитися на неї з різних боків, оскільки вона найбільше пов'язує всі інші проблеми [3]. Загалом на сьогодні фактом є різке зростання населення світу, так званий "демографічний вибух". Хоча демографічні проблеми людства загалом набагато складніші, ніж демографічний вибух.

Відомий український вчений М.М. Кисельов відзначає: "Стрімко і водночас нерівномірно зростає кількість людей на планеті..." [6]. Високі темпи приросту чисельності населення характерні для економічно відсталих країн світу – Азії, Африки та Південної Америки (так званих "трьох А"). Населення цих країн становить третину від усієї чисельності людської цивілізації [3, 5, 7] і постійно зростає, породжуючи цим самим безліч інших проблем. На риторичне запитання "А що ж робити?" одностайної відповіді так і немає. На перший погляд, треба діяти негайно. Та проблема в тому, як знайти ефективні важелі управління процесом росту населення, щоб стабілізувати його кількість, якщо засоби адміністративного характеру в такій делікатній сфері недопустимі [3]. Ще Мальтус пропонував регулювати народжуваність біологічним шляхом – зменшення кількості дітей у сім'ях. Представники неомальтизму підхопили цю ідею і пропонували кожній сім'ї відмовитись від того, аби мати більше як 1-2 дітей. Сьогодні подібну політику регулювання населення проводить уряд Китаю. Демографічну проблему намагається розв'язати і концепція "межі зростання", згідно з якою вихід із демографічної проблеми лежить у площині регулювання більш-менш рівномірної народжуваності у всіх регіонах планети.

Зовсім іншого підходу до розв'язання демографічної проблеми потребують розвинені країни світу, позаяк, для окремих країн політика стримування народжуваності є просто неприйнятною. Розвинуті країни – це зона депопуляції. В той час, як населення країн "трьох А" різко збільшується, Європейський континент, США та Канада страждають від демографічної кризи. Це породжує проблему старіння нації розвинених країн, вікова піраміда яких протилежна до аналогічної слаборозвинутих: дітей народжується дедалі мен-

ше, частка літніх людей зростає [8]. Це означає, що щораз менше молодих працездатних людей змушені фінансувати дедалі більшу кількість пенсіонерів. У недалекому майбутньому ці країни можуть стикнутися із ситуацією браку робочої сили і будуть змушені запрошувати на роботу іноземців [8, 9].

Високий приріст населення слаборозвинутих країн, виходячи із обмежених ресурсів, не дає змогу покращити в них якість життя, породжує злидні, автоматично накладає на них ярлик економічно відсталих або бідних країн. Бідність – камінь спотикання у відносинах між Північчю і Півднем. Сьогодні в країнах, що розвиваються, за даними Світового банку, в абсолютній бідності живе понад 1,3 мільярда людей [10, 11]. Від чого страждають найбідніші народи на землі? Від голоду, недостатньої освіти і расової дискримінації. Вся проблема полягає в нерівномірному розподілі: жителі багатих країн світу, становлячи 20 % людства, споживають 80 % багатств світу. На 80 % решти населення світу припадає всього 20 % всіх видів запасів землі. Саме це призводить до збільшення розриву у рівні життя між лідерами і аутсайдерами економічного розвитку. 95 % дітей у країнах, що розвиваються, а це не менше $\frac{3}{4}$ усіх дітей світу, народжуються, живуть і помирають у бідності, живуть в умовах нестачі води, особливо чистої, незадовільних санітарно-гігієнічних умовах. Кожна ж дитина, яка народилася в індустріально розвиненій державі, використовує в 30 разів більше ресурсів [3, 12].

Проблему бідності не можна зводити лише до проблеми голоду і злиднів. Економічний розвиток має не тільки розглядати доходи на душу населення, а як мінімум висувати певні цілі: удосконалення освіти, розвиток сіл, медичне забезпечення та особливо охорона довкілля, оскільки бідність тісно пов'язана і з проблемою довкілля, вона його знищує [5, 11]. Голод примушує багатьох людей до надмірного і нераціонального використання ресурсів. Якщо згадати піраміду Маслоу, то в її основі лежать фізіологічні потреби – первинні. Якщо люди не мають що їсти, то морально-етичні аспекти природокористування відходять на другий план. Бідні люди є надзвичайно вразливими. Злидні вкорочують горизонти їх майбутнього. Ті, що не можуть дозволити собі палити нафтою, рубають дерево на дрова; кого за борги виганяють з орендованої землі, заробляє собі на життя рубанням лісу чи добуванням золота. З проблемою браконьєрства взагалі марно боротися, хіба-що застосовуючи надмірне покарання [10]. Екологічно-етичний дискус можна провадити лише тоді, коли люди бачитимуть перспективу: гідна плата праці та перспектива на майбутнє. Філософська етика на фоні злиднів не керує поведінкою та не мотивує так сильно, як раціональне сподівання на прибуток. Ось чому екологія – це зовсім не розкіш, яку можуть дозволити собі лише "багаті" країни і певним чином тому, що перетворили країни "третього світу" на місце розташування "брудних підприємств" і стали бенефіціаторами через безвихідне становище населення цих країн – невпевненість у завтрашньому дні, відсутність альтернативи, а відтак готовність працювати за мізерну платню і подекуди з використанням дитячої праці [10].

Підсилює ефект "демографічної проблеми" урбанізація – суспільний процес, що відзначається швидким розвитком міських осередків внаслідок

концентрації в них промисловості і торгівлі. Якщо у 1800 р. в містах проживало 2,4 % населення, то вже в 2000 р. в них мешкала половина населення планети. Нині на 0,3 % території земної кулі, яку охоплюють міста, припадає 40 % населення, де на сьогодні сконцентрована маса проблем. Велика кількість людей загрожує власному довкіллю: гори сміття, вихлопні гази, неперервне підвищення шуму і "суспільної бідності, яка різко контрастує з приватним достатком", та забруднення водою руйнують завойований у важкій боротьбі життєвий простір [4]. На сьогодні ця одна з головних тенденцій розвитку сучасного світу вжилася в побут: щораз більше людей скупчується на невеликому просторі, породжуючи дедалі нові і нові проблеми.

Далеко не останньою в переліку глобальних проблем є проблема збереження миру. Людство, як і раніше, нарощує свій військовий потенціал, збагачуючи його "новинками" НТР – ракетами, ядерною зброєю тощо. Так, після Другої світової війни в 130 конфліктах загинуло більше 20 млн. людей. Лише п'ятої частини загальносвітових воєнних витрат було б досить, аби до кінця минулого століття повністю розв'язати проблему голоду на Землі. Сьогодні на військові цілі в світі щорічно витрачається 800 млрд. дол. США, що дорівнює затратам праці в сумі більше як 100 млн. людино-років. При цьому на ліквідацію безграмотності дорослих необхідно лише 1,2 млрд. дол., тобто менше, ніж витрачається на військові цілі за один день. Ця проблема тісно пов'язана з іншими. Так, під воєнні бази відведена значна частина територій, лише в регулярних військах зайнято більше, як 20 млн. осіб, виготовлення і нарощування великих арсеналів зброї наносить непоправну шкоду довкілля, особливо небезпечними з яких є зберігання і захоронення ядерних відходів.

Усвідомленим глобальним проблемам уже більше як чверть століття, однак до сьогодні людина, крім голосливих заяв, так і не зробила рішучого практичного кроку у цій справі. Вона не лише не вирішила хоча б частину з проблем, які її оточують, а навпаки, в гонитві за багатством та владою, ще більше їх поглибила. Що стане запорукою вирішення проблем глобалізованого світу, і чи взагалі вдасться їх розв'язати, покаже час. На сьогодні ж зрозуміло одне: генезис глобальних проблем необхідно розглядати крізь призму розвитку саме суспільних відносин, складовою частиною яких, безперечно, є ієрархічна багатокомпонентна система відносин "людина-природа". І саме в зміні поведінки людини назріла потреба.

Література

1. **Світова економіка:** Підручник/ А.С. Філіпченко, О.І. Рогоч, О.І. Шнирков та ін. – К.: Либідь, 2000. – 582 с.
2. **Семенюк Е.П.** Філософські засади сталого розвитку. – Львів: Афіша, 2002. – 200 с.
3. **Экономическая теория:** Учебник/ С.В. Мочерный, В.К. Симоненко, В.В. Секретарюк, А.А. Устинко; Под. ред. С.В. Мочерного. – 2-ге изд., испр. и доп. – К.: О-во "Знання", КОО, 2003. – 662 с.
4. **Економіка довкілля і природних ресурсів/** Під ред. Максимів Л.І., Загвойської Л.Д., Матвєєва М.Е. – Львів: Афіша, 2002. – 244 с.
5. **Борщук Є.М.** Людина і природа в системі продуктивних сил суспільства: Монографія. – Львів: Вид-во ЛКА, 2002. – 280 с.
6. **Борщук Є.М., Загорський В.С.** Екологічні основи економіки: Навч. пос. – Львів: "Ін-телект-Захід", 2005. – 312 с.

7. Джигирей В.С., Сторожук В.М., Яцюк Р.А. Основи екології та охорони навколишнього природного середовища (Екологія та охорона природи): Навч. пос. – Львів: Афіша. – 2004. – 272 с.

8. Кох К. Зростання кількості літніх людей// Deutschland (UK). – 2003, № 2. – С. 50-52.

9. Ернст Ульріх фон Вайцекер. Демократія і глобалізація// Deutschland (UK). – 2002, № 4. с 6-9.

10. Йоакім Віллє. Саміт Землі: концепції для майбутнього// Deutschland (UK). – 2002, № 5. – С. 13-18.

11. Блюмріх К. Політика розвитку// Deutschland (UK). – 1998, № 1. – С. 39-40.

12. Фермерс Е. Очі панди. Філософське есе про довкілля/ Перекл. з нідерландськ. – Львів: Стрім, 2000. – 236 с.

